

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

**O'ZBEKISTON:
TIL VA MADANIYAT**

Adabiyotshunoslik

2023 Vol. 1 (2)

www.literature.tsuull.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

ADABIYOTSHUNOSLIK

2023 Vol. 1(2)

www.literature.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Nurboy Jabborov
Bahodir Karimov

Mas'ul kotib: Sohiba Madirimova

Tahrir kengashi

Nusratulla Jumaxo'ja, Iqboloy Adizova, Dilnavoz Yusupova, Abdulla Ulug'ov, Islom Yoqubov, Qo'ldosh Pardayev, Umida Rasulova, Akrom Dehqonov, Olim To'laboyev, Tozagul Matyoqubova, Abdumurod Tilavov, Nodir Jo'raqo'ziyev, Shahlo Hojiyeva, Shermuhammad Amonov, Orzigul Hamroyeva, Ismoilov Ilyos, Ilhom Sayitqulov, Oybarchin Abdulhakimova, Sohiba Umarova, Ruxsora Tulabayeva, Yulduz Muhamadiyeva, Gulrux Xudoyorova, Yulduz Abdulhakimova, Soatova Gulzoda, Dildora Rahmonova, Furqat To'xtamurodov.

Jurnal haqida ma'lumot

"Adabiyotshunoslik" – "O'zbekiston: til va madaniyat" jurnaling adabiyotshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda ikki marta nashr etiladi.

Jurnalning **"Adabiyotshunoslik"** seriyasida o'zbek va jahon adabiyoti tarixi, xalq og'zaki ijodi, adabiyot nazariyasi, o'zbek mumtoz adabiyotining qo'lyozma manbalari va matnshunoslik muammolari, jadidchilik va jadid adabiyoti, zamonaviy adabiy jarayon, adabiy tanqid hamda qiyosiy adabiyotshunoslik yo'nalishidagi eng yangi tadqiqotlar e'lon qilinadi. O'zbek va jahon adabiyotshunosligi erishgan so'nggi yutuqlari aks etgan ilmiy maqolalarni nashr etishga alohida diqqat qaratiladi. Maqolalarning ilmiy saviyasi va tahliliy quvvati yuqori bo'lishiga e'tibor beriladi.

"Adabiyotshunoslik" seriyasida O'zbekiston va xorijiy davlatlarning e'tirof etilgan atoqli olimlari, oliy o'quv yurtlari professor-o'qituvchilari, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar hamda magistrantlarning ilmiy maqolalari nashr etiladi.

"Adabiyotshunoslik" seriyasi 2022-yil yanvar oyidan chiqq boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: adabiyotshunoslik2022@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

www.literature.tsuull.uz

MUNDARIJA

Mumtoz adabiyot tarixi

Qo'ldosh Pardayev "Al-isloh" jurnalida ta'lim islohi masalasining yoritilishi.....	4
Ilyos Ismoilov Nizomiy va Navoiy: bir mavzuning turfa talqini.....	18
Hamroyeva Orzigul Qofiya turlarining nazariy asoslari, tasnifi.....	33
Yulduz Abdulhakimova Alisher Navoiy va Muhammad Fuzuliy "Layli va Majnun" dostonlari muqaddimalarining qiyosiy tahlili.....	61
Gulzoda Soatova Elbekning yangi hikoyalari tahlili.....	84

Zamonaviy adabiyot muammolari

Umida Rasulova Ijodkor uslubi va badiiy mahorat.....	96
Ruxsora Tulabayeva Xudoyberdi To'xtaboyev fenomeni.....	110
Uljon Boboqulova Lirikada obraz tasnifi va talqini (Abdulla Oripov she'riyati misolida)...	121

ZAMONAVIY ADABIYOT MUAMMOLARI**Ijodkor uslubi va badiiy mahorat**Umida Rasulova¹**Abstrakt**

Maqolada badiiy ijod olami, iste'dod va mahorat, san'atkor uslubi borasidagi mulohazalar ilgari suriladi. Badiiy asar yozib bo'lingach, kitobxon hukmiga havola etiladi. Matnni o'qish, uqish jarayonida kitobxon qabul qiluvchi, o'zlashtiruvchiga aylanadi. Badiiy matnni mutolaa qilish, ma'nolar mahzanini idrok aylash kitob muhibidan ma'lum tayyorgarlikni taqozo etadi. U aqlu zakovati, hissiyot olami bilan asar dunyosi asrorini kashf etib boradi. Kitobxon voqealar silsilasini kuzatadi, adabiy qahramon qiyofasi, portretini tasavvur qiladi, ruhiyat iqlimini his etib boradi.

Adabiy jarayonda ijodkor shaxsiyati va iste'dod tabiati, so'z san'atining mohiyati bashariy qadriyat maqomida o'rganiladi. Ijodkor shaxsiga, badiiy adabiyotga estetik tuyg'u nuqtai nazaridan yondashish kuzatiladi. Badiiy, estetik tafakkur masalalarini go'zallik, ezgulik singari qadriyatlar, shakl va mazmun birligi, adabiy janrlar xilma-xilligi hamda uslubiy yo'nalish, badiiy til, ifoda vositalari nuqtai nazaridan o'zlashtirish, xulosalar chiqarish adabiy jarayonning tabiiy ehtiyojiga aylandi.

Kalit so'zlar: *ijod, san'at, badiiyat, uslub, poetika, nazm, nasr, mahorat.*

Kirish

Kitobxon qalbi va shuuri ila badiiy asar olamida yashaydi, kishilar baxtu saodati yoxud foje holatini tuyishga chog'lanadi. Yozuvchi bilan muloqotga kirishgan kitobxon uning dardini nozik his qiladi, bu holat asarni o'qish, o'zlashtirish asnosida sodir bo'lar ekan, tinglovchining badiiyat namunalari uqish saviyasini oshiradi.

San'atkorning teran fikr, inja tuyg'u, oliy maslagi kitobxon tomonidan qayta his qilinmas ekan, anglash, idrok etish maromiga yetmagan sanaladi. Matn tirik, jonli, so'zlar serjilva bo'lmasa, ular kitobxonni rom etmaydilar, yangi ma'no qatlamlarini ifodalamaydilar.

¹Rasulova Umida Yo'ldosh qizi – Filologiya fanlari doktori, Alisher Navoiy nomidagi o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-mail: rasulovaumida12@gmail.com

ORCID ID: 0000-9762-4407

Iqtibos uchun: Rasulova U. 2023. "Ijodkor uslubi va badiiy mahorat". *O'zbekiston: til va madaniyat. Adabiyotshunoslik* 1 (2): 96-109.

Inson go'zallik, nafosat shaydosi ekan, uni targ'ib etgan badiiyat namunasidan ruhiy ozuqa oladi. Kitobxon asarni o'qib zavqlanadi, voqea, hodisa rivojini qunt bilan kuzatadi, qahramon bilan taqdir so'qmoqlarida sinovdan o'tadi. Badiiy yetuk asargina asrlar osha yashab, kitobxon auditoriyasini kengaytirib boradi.

Asosiy qism

Kishi qalbini barcha murakkabligi bilan poetik ifodalash ijodkordan unga chuqur mushohadakorlik bilan yondashishni talab etadi. Natijada, falsafiy o'ylar bilan to'yintirilgan asarlar paydo bo'lmoqda. Janr tabiatida, lirik qahramon ruhiyatini namoyon qilishda intellektuallik, falsafiylik, fikriy tolerantlik singari belgilar teranlashib bormoqda.

Kitob muhibi ko'ngliga manzur bo'lgan badiiy asar, uning muallifidan o'zga ijodkor ham ta'sirlanib, unga ixlosini bildirishi mumkin. Muhammad Yusufning shahid millatdoshlari qismati borasidagi nidosi bunday sadolanadi:

*Qodiriyning qabri qizg'aldoqlarga
To'lgay kunlar hali kelmog'i bordir*

*She'ring qo'y, yur Qo'qon ketaylik, Usmon
Sen do'stim deganlar hammasi dushman.*

*Otabek Kumushin ko'zlarin yopib,
O'zi ham ortidan qilgach safarlar
Qodiriy boboning qo'llarin o'pib
Chohga itargan ham laganbardorlar [Yusuf 2004, 45].*

Shoira Zulfiya Mo'minovaning yoniq satrlari zimnida ham fidoyi shaxslarga samimiy ehtirom sezilib turadi:

*Qodiri-yu Usmon o'tgan ko'chalarin
Sochim bilan supurishni sharaf bildim.*

Kitobxon notanish muallif asariga asta, xavotir bilan yondashadi, kutilgan natija chiqmasa kitob javonda sarg'ayib turaveradi. Aksi bo'lganda, o'sha muallifning boshqa kitoblarini topib, o'qishga oshiqadi. Hozirgi kunda badiiylikdan yiroq sayoz asarlarning nashr etilishi oqibat muallifiga ziyon keltiradi. So'zning asl ma'nosini his etadigan, tafakkuri boy kitobxon bunday asarga vaqt sarflamaydi. Bunday asarlar sarob misoli yo'qolib ketadi.

Qadriyatlarni e'zozlab, mangu barhayot asarlarni tushunib, his

qilib talqin qilish, yaratilayotgan ko'plab asarlarning sarasini bexato ajrata bilish fikrlovchi, sinchkov insonlarning murakkab yumushidir. Mustaqillik yillarida kishilarimizdagi mushohadakorlik, talqin qila bilish uquvi o'sdi. Istiqlolning ilk kunlaridanoq xalqni ma'naviy yuksaltirish, ruhan boyitish masalasi asos qilib qo'yilgan edi. Milliy istiqlol g'oyasi tushunchalari asosida keng jamoatchilik, ziyolilarimiz, ilm-fan va madaniyat namoyandalari, avvalo, ma'naviy-ma'rifiy soha xodimlari milliy mafkurani takomillashtirish hamda uning asosiy tamoyillarini odamlar ongiga va qalbiga singdirishga qaratilgan ishlarni yangi bosqichga ko'tarishlari zarur

Adabiy jarayonda yaratilayotgan badiiyat namunalari doim munaqqidlar tomonidan kuzatilib, ularga munosabat bildiriladi. Adabiyotshunoslar asarlar poetikasidagi o'zgarishlar borasida ilmiy mulohazalarini tadqiqotlarida asoslab beradilar. Ozod Sharafiddinovning "Ijodni anglash baxti", Umarali Normatovning "Ijod sehri", Abdug'afur Rasulovning "Badiiylik-bezavol yangilik", No'mon Rahimjonovning "Istiqlol va bugungi adabiyot", Qozoqboy Yo'ldoshevning "So'z yolqini", Abdulla Ulug'ovning "Qalb qandili", Bahodir Karimovning "Ruhiyat alifbosi", Dilmurod Xoldorovning "Hozirgi o'zbek qissalarida badiiy uslub muammosi", Islom Yoqubovning "Mustaqillik davri o'zbek romanlari poetikasi", Olim To'laboyevning "Milliy shuur shu'lasini", Ruxsora To'laboyevaning "Xudoyberdi To'xtaboyev romanlarida badiiy psixologizm" kabi monografiyalarida badiiy estetik tafakkur mahsullarining adabiy hayotimizdagi o'rni xolis yoritib beriladi.

No'mon Rahimjonov ijodkor tafakkur olamidagi o'zgarishlar, milliy istiqlol g'oyalari talqini borasidagi qarashlarini tahlillar bilan asoslab boradi. Abdulla Ulug'ov san'atkor uslubi masalasini muayyan shoirlar asarlari misolida kuzatib boradi. Bahodir Karimov modern asar tabiati, shoir-u nosirlar uslubidagi xosliklarni baholab boradi. Dilmurod Xoldorov Nazar Eshonqul, Shoyim Bo'tayev nasri xususiyatini izchil o'rganadi. Islom Yoqubov istiqlol davrida faol ijod qilayotgan romannavislar uslubini kuzatadi. Olim To'laboyev Rauf Parfi ijodining yangi qirralarini faktik materiallar vositasida yoritib beradi.

Adabiyotshunos Abdug'afur Rasulov: "Uslub – o'zlik. Uslub qaysidir ma'noda taqdir. Uslub – ijodkorning botiniy, ruhiy surati", – deya baholaydi [Rasulov 2013, 17].

Har bir ijodkorning so'z qo'llash mahorati matn tahlilida reallashib boradi. Shavkat Rahmonning:

*Faqat ishq...
faqat ishq...
Boshqasi sarob,
Boshqasi shamolning oniy suroni.*

Satrlaridagi falsafiy teranlik kitobxonni yaralishdagi mud-daoni anglashga undaydi. Oshiq banda uchun ilohiy ishq oliy maslak, boqiylik va foniylilik asrori. Takror so'zlar ta'kid ohangini kuchaytirib, ma'noviy ko'lamni qabartib ko'rsatadi. Uning ruhi ishqqa oshiqadi, sarob, oniy narsalarga qiyo boqmaydi, vasvasaga berilmaydi. Imon halovati ahli siddiqni Alloh huzurida azizu mukarram aylaydi.

Abdulla Oripovning "Birinchi muhabbatim" she'ridagi misralar yuqoridagi bitikka hamohangligi bilan e'tiborga molik:

*Dildagi ohim mening, birinchi muhabbatim
Yolg'iz Allohim mening, birinchi muhabbatim*

[Oripov 2001, 55].

Shoir bir hisga asir bo'lib umr sahifalarini asta varaqlaydi, har pallasida muhabbatga suyanib, tayanib sinovlarni yengib o'tadi. Ishqi ilohiy imon sohibi ruhini sakinat saltanatiga parvoz ettiradi.

Halima Ahmedovaning kishining vijdoni oldidagi taftishini muxtasar ifodalaydi:

*Men o'zimga o'zim eng katta raqib
Sen meni o'zimdan asragin Xudo.*

Inson xato, adashishdan xoli emas. U bilib bilmay sag'iru kabir gunoh sodir etishi mumkin. U botinan o'z fazilatu illatini sezib turadi. Yaratganning bandasiga amallari uchun ajr yo jazo belgilashini anglagan kishi nafs, iblis nayrangidan ayro bo'lishni ixtiyor etadi.

Ikrom Otamurod kanguldagi inja tuyg'ularni obrazli ifodalaydi:

*Vatan
bobolardan qolgan e'tiqod
ruhim mundarijasin ko'hna suvrati.
Ruhim ranglariga rang berib bot-bot
Ruhim mundarijasin bezab turadi [Otamurod 2022, 57].*

Shoir musavvir yanglig' Vatani tarovati, salobatini turfa ranglar uyg'unligida badiiy polotnoda chizishga azm etadi. Ruh so'zi tayanch mohiyat, ishq makon topgan ozod manzil ekani ta'kid xossasini tiniqlashtiradi. Vatanni sevmoq imondandir e'tiqodiga

siddiq salaflar suluki ruhiyatga malham bo'lib, kangulni shoyon etadi. Ikrom Otamurod lirikasida aynan ruh erkinligi ma'nolar mahzanini inkishof etishga turtki beradi.

*Yolg'izlik
sen ruhim yo'qotgan savob,
Ruhim topgan gunoh sen
Yolg'izlik.*

Ikrom Otamurod yo'qotgan-topgan, gunoh-savob kontrastida tazod san'atidan o'rinli foydalanadi. Yolg'izlik, tanholik kishini botin sasini tinglash, tafakkur qilish imkonini beradi. Poklanish, tozarishga ilhaq ruh ibtidodagi gunohga tazarru etib, savob xayriga mushtiq bo'ladi. Yolg'izlikda Yaratganga iltijo aylab tavoze, xokisor holatda tavba manziliga yo'l oladi.

Usmon Azimning lirikasida fasllar jozibi, iqlimi kishi tuyg'ulariga parallel yoxud kontrast suratlanadi:

*Tong chog'i tun bilan kunduz uchrashdi,
Tunda armon bilan yulduz uchrashdi.
Bahor bilan kuzak baxtxush uchrashdi
Toshlar uchrashdilar, biz uchrashmadik.*

Subhi sodiq tun pardasining kun haririga almashish onlariga shohid bo'ladi. Tun samo ziynati yulduzlarning hazin armon sadolarining guvohiga aylanadi. Bahoriy surur kuzgi tarovatga qadar baxt lazzatini tuyushga muyassar bo'ladi. Vaqt hukmi ila tog'u toshlar uchrashadi, ammo oshiq'larga visol daqiqalari nasib etmaydi. Shoir kishi ko'ngil rozlarini obrazli ifodalashga noil bo'ladi.

Shodmonqul Salom lirikasidagi ohorli misralar, jozib ifodalar zimnidagi falsafiy tugallik kishi sezimlariga ta'sir etadi:

*Men yana tonglarga chiqaman peshvoz,
Kafanim egnimda, erkim ko'nglimda
To bulbuli ta'bim fig'oni ortar,
Bog'larni bulg'agan zog'lar qoshinda
Meni Mahshar qadar bir qismat kutar,
Kafanim egnimda, qo'lim boshimda*

Haqiqat maslagiga siddiqlik, erkka tashnalik inson shaxsini, maqomini belgilab boradi. Bu bag'ishlov adabiyot, san'atga fidokorlikni namoyon etibgina qolmay, shoir tiynatidagi tavakallik, jo'mardlikka ham ishora beradi. Boqiy dunyoga qiyo boqmagan, o'limga tik borgan ozod ko'ngil parvozga shay turib, zog'lar

fitnasidan hayiqmaydi. Undagi qat'iyat, o'zlik dunyoning turli nag'malariga zarba berishda tayanch sanaladi.

Zebo Mirzoning "Onam xotirasiga " she'ridagi ayriliq onlari bunday sadolanadi:

*Fig'oni falakka chiqadi tandir,
Dasturxon boshida soviydi choynak.
Siz ekkan bulturgi tok novdalari
Bag'ri xun, ezilib tomadi chak chak...*

Shoira o'zbek ayoli, onasi turmush tarzini u yashagan muhit, qadrdon narsalar doirasida qamrab olishga intiladi. Tandır aziz non ne'mati pishadigan, ayol pazandaligini namoyon qiladigan vosita emas, u o'z egasidan ayrilganini his etib faryod chekayotgan hamroh. Oila barakasi ona mehri, beminnat mehnati, qalb qo'ridan yuzaga keladi. Choyning sovishi ham aynan ayriliq nolasini, yosh tok novdalari sag'ir sasini tinglashga da'vat etadi. Har bir inson uchun ota, onadan judolik juda og'ir holat, shoira bu anduhni kitobxonga ham yuqtirib, darddoshiga aylantiradi.

Bugungi o'zbek she'riyatidagi yana bir tamoyil adabiyotning so'z san'atligi, uning o'ziga xos xususiyatlarini ramziylik, bo'yoqdorlik, jarangdorlik sifatlari bilan ziynatlashda kuzatiladi. Shoirning mahorati yaratgan poetik obrazlarida, ifoda madaniyatida namoyon bo'ladi. Yosh shoirlar ko'nglida kechayotgan jarayonning sirliligini, fikr, mushohada uyg'otgan to'liqinni yangi obrazlar tiliga ko'chira olganligini kuzatasiz

Badiiy asarga material to'plash jarayoni, ijod laboratoriyasi xususidagi e'tiroflarni o'rganish foydadan xoli bo'lmaydi. Habibulla Qodiriyning "Otam haqida " kitobida ikki qariyaning suhbatini Abdulla Qodiriyning taxayyul olamida yetilgan romanini qog'ozga tushirishga turtki bergani xotirlanadi: "Mehmonning ana shu soddagina tarixi menga chuvalgan ipning uchini topib berganday, yozmoqchi bo'lgan "O'tkan kunlar" romanining shaklini chizib berganday bo'ldi". O'zbek oyimning harakatlari, nutqidagi xoslik yozuvchining onasi Josiyat bibidan o'zlashgani ma'lum bo'ladi.

Adibning : "Yozganing agar o'zingni yig'latmasa, kuldirmasa, o'zgani ham yig'latmas, kuldirmas" izhori ayni haqiqatdir. Kumushning vafotida yozuvchining yig'lagani asar voqealari ijodkor ixtiyoridan chiqishi, vaziyat xolis, erkin baholanishiga turtki bergani ayonlashadi. Yusufbek hoji tiynatidagi sokinlik, adllik, mulohazakorlik Qodiriy fitratidan to'yingani bilan diqqatni tortadi.

Ijodkor tarjimai holiga doir hayotiy hodisalar kitobxonni u yaratgan asarlardagi makon tasviri, qahramon siyratini tiniq tasavvur etishga sabab bo'ladi. Abdulla Qodiriy, Oybek, Said Ahmad, O'tkir Hoshimov, Tohir Malik, Xurshid Do'stmuhammad kabi ijodkorlar Toshkent shahri, mahalla, bozor-u dahalarni makon sifatida tanlaydilar, uning iqlimini his qildiradilar. Murod Muhammad Do'st asarlarida Galatepa makonidagi kishilar turmush tarzi, an'anasi qalamga olinadi. "Galatepa qissalari", "Galatepaga qaytish" nomlarida ham qadrdon hududning jozibasi, tarovati, nasimi his ettiriladi.

Shukur Xolmirzayev, Usmon Azim, Erkin A'zam asarlarida Surxonning so'lim go'shasi Boysun sabosi qahramonlar fe'lidagi tantilik, mardlik, tabiatga oshuftalikni sezdiradi. Nazar Eshonqul Qashqadaryoning Tersota hududi manzaralari, ijtimoiy turmushini yoritib beradi. Normurod Norqobilov ham Qashqadaryo vohasidagi tog'u qoyalar shukuhi, viqorini, jonzot-u nabotot ajoyibotini tiniq tasvirlaydi. Erkin Vohidov, Muhammad Yusuf, Iqbol Mirzo, Ulug'bek Hamdam, Isajon Sulton ijodida Farg'ona, Andijon vohasining jozib iqlimi kitobxonga huzur baxsh etadi. Ijodkor uslubining shakllanishida mahalliy koloritning o'rni bo'lakcha. U an'ana udumlarni, kishilar so'zlash tarzini, zavqini, kayfiyatini, sheva shukuhini yetkazishga muvassar bo'ladi. Asarda xronotopni aniq berish, uning tarixiy, madaniy qatlamini yoritish kitobxonning eliga, xalqiga bo'lgan hurmatini oshirib boradi.

Ijod jarayoni borasidagi Tog'ay Murod holati e'tiborni tortadi: "Yuzlarim jiqqa ho'l bo'ldi. Men "Kuygay"ni dimog'imda xirgoyi qildim. Nihoyat ko'ngil buyurdi. Ko'ngil soz chaldi. Ko'ngil qo'shiq aytdi. Nihoyat asar bitdi. Asarni "Oydinda yurgan odamlar" deb atadim" Oq qog'ozga mungli musiqa suratini chizgan musavvirning ilhom onlari o'ziga xos sinov ekanligining shohidi bo'lasiz.

O'tkir Hoshimovning ijod borasidagi mushohadasida talabchanlik, tirishqoqlik, mas'uliyatlilik hissi bo'y ko'rsatadi: "Yozuvchi hayotiy materialni o'z qalbining dardiga, o'z vijdonining da'vatiga aylantira olishi, mana shu voqea-hodisalarning hammasini yurak-yurakdan chuqur his etishi kerak. Avvalo o'zim katta haqiqat deb bilgan narsani, yagona haqiqat deb bilgan narsani, o'zim nihoyatda chuqur his etgan, qalbimning dardiga aylangan narsani yozishni xohlayman"

Badiiy asar inson ruhiyatiga ta'sir etuvchi san'at hosilasi. So'z ohangi, ma'nolar asrori turfa holat, vaziyatni teran ifodalashga yo'naltiriladi. Qahramon surati-yu siyratini yoritish, undagi evrilishni yetkazish ijodkordan nozik did, yuksak salohiyatni talab etadi. Hozirgi

globalashuv jarayonida inson qismati murakkablashib bormoqda. Axborot – kommunikatsiya ta'siridagi kishilar dunyoqarashi kun sayin o'zgarib bormoqda. Badiiy ijodda ham majoziy obrazlar, fanlar integratsiyasi, san'atlararo uyg'unlik, mifologik lavhalar, makro va mikro olam borasidagi hosilalar ortmoqda. Odamzotning nabotot hamda hayvonot dunyosi bilan yaxlitligiga doir diniy, dunyoviy ta'limotlar asosida badiiyat namunalari yaratilmoqda. Munaqqid adabiy jarayondagi yangi tasvir, ohorli mulohazalarni sinchiklab tahlil etish orqali matn badiiyatini tadqiq etmoqda.

Moddiy va ma'naviy qadriyatni e'zozlash, unga munosib voris bo'lish sharaflidir. Badiiy estetik madaniyatning merosxo'rlari ijodiy izlanishi, erkin mulohaza yuritishi diqqatga molik. Ular izlanishida inson shaxsiga, jamiyatga, ijtimoiy voqelikka nisbatan yangicha nuqtayi nazar ko'zga tashlanadi. Mana shu qarashlar dunyoni yangicha ko'rish hamda tushuntirishga yo'naltirilgani bilan e'tiborga molikdir. Yoshlar faoliyatini o'rganish tengdoshlarga rag'bat, ilhom berishi, yangi asarlar yozilishiga sabab bo'lishi bilan ahamiyatlidir.

Badiiy so'zning estetik ta'sir kuchi shundaki, u ifoda go'zalligi bilan chekinib qolmaydi. Aksincha, u mohiyatan hayotdagi go'zallikning o'zi bo'lib qoladi. San'atkor ko'zlagan muayyan maqsadga erishishda badiiy so'z go'zallik timsoliga aylanishidir. So'zning badiiyligi bu san'at asarlarida aks ettirilgan ma'naviy qadriyatlarni baholovchi, falsafiy estetik ahamiyatini belgilovchi go'zallik mezonlaridir. Badiiy asar targ'ibot tashviqot vositasi emas, u san'at namunasi, go'zallik hodisasi sanaladi.

Xotira adabiyotning yetakchi shakli sifatida tarix va taqdirlar, shaxs va jamiyat, ijod tabiati hamda so'z san'ati borasidagi mushohadakorlikning yetakchi ko'rinishi bo'lib qolaveradi. Xotiralar xalqimizning ma'naviy hayoti sahifalari, ona yurt iqboli, millat istiqboli bilan bog'liq yorug'lik hisoblanadi. U tarixiy haqiqatga, milliy mafkura asoslarini mustahkamlashga daxldorligi bilan e'tiborga molik. O'z davrining ruhini tushuna bilish madaniyati, ma'naviy qadriyatni anglata olish san'ati ijodkorning bosh yo'lidir.

Ijodkorlar tomonidan xotira yozilishi ular yashagan adabiy muhit manzarasini yaqqol namoyon etadi. Said Ahmadning "Yo'qotganlarim va topganlarim " xotirasida Abdulla Qahhor, G'afur G'ulom, Maqsud Shayxzodalar ijod onlarining shohidi bo'lasiz. Ularning asar yozish jarayoni, materialni saralashi, voqeani jonli tasvirlash yo'lidagi mashaqqati san'atkorning so'zga mas'uliyatini aks ettiradi. Tog'ay Murod haqidagi xotirada Tarlon, Gulsari otlar

ifodasidagi mushtaraklik, asar musiqiyiligini ta'minlovchi omillar xususidagi mushohadalar ko'zga tashlanadi.

Oydin Hojiyevaning "To'rt tanho" asarida Zulfiya Isroilova, Saida Zunnunova, Kibriyo Qahhorovalarning oilaviy baxti, sinovli onlardagi bardoshi, adabiyotga ehtiromi hayotiy voqealar silsilasida ravshanlashadi. Ijodkorning zamondoshlari xotirasida e'zozlanishi kitobxonni noyob ma'lumotdan voqif etish bilan birga uslubiga xos jihatni kashf qilishiga zamin yaratadi. Xususan, Xudoyberdi To'xtaboyevning "Besh bolali yigitcha" asari yozilishiga adibning bolalik do'sti vafoti sabab bo'ladi. Bu asarda adib yetimlik davrini Farg'ona, Toshkent hududida yoritib borgani, hatto bog'dan so'ramay behi o'g'irlagani asarga qovunni ijozatsiz olish gunohligini anglatish tarzida kiritilganining guvohi bo'lasiz. Tohir Malikning ko'plab asarlari syujetida jinoyat olami fosh etilishi adibning koloniya, qamoqxonalarga tashrif buyurib, turli qismat egalarining fojiasini o'rganishi asnosida qog'ozga tushganini anglaymiz.

Abdug'afur Rasulovning "Ardoqli adib" risolasi O'tkir Hoshimovning suhbatlar, sayohatlar, kuzatishlar asosida material to'plagani, qahramonlari prototipini qanday topganiga yo'nalish beradi. Xususan, Umar zakunchi Qashqadaryodagi adib, munaqqidlar gurungida qatnashgan sobiq amaldorning "Davlat keldimi tutib qol, amal tegdimi surib qol, yo ostingdagi oting yiqilsin, yo uzangi uzilsin" fikri bilan o'zi ham asar qahramoniga aylangani ayon bo'ladi. O'tkir Hoshimovning tanish professor janozasidan so'ng munaqqid do'stiga: "Abdug'afur aka, romandagi Qurbonoy xola mana shu... Shukurxon aka edilar", e'tirofi ijod asroridan voqif etadi.

San'atkor uslubini baholash asarlari badiiyatini kuzatish, so'zlar ohangi, rangi, jarangini his etishni taqozo etadi. Ijodkor dramatik asar kompozitsiyasida voqea manzili, vaqti tasvirlarini tiniq, tabiiy tasvirlashga e'tibor beradi. Uning qahramon ruhiyatini yoritishda salmoqli, teran mulohazalarni to'g'ri tanlashi asar badiiy quvvatini mustahkamlab boradi.

"Bonu" romanida boboning nabirasiga nasihati: "Boylik tillo zarda emas, qanoatda qizim, ko'zi och odam hech qachon to'ymaydi, ko'zi to'q odamning ko'ngli to'q bo'ladi" zimnidagi falsafiy teranlik ahamiyatga molik.

"Bozor" romanida tabiat hodisalari xayol suvratiga chizgi tortadi: "Tiriklik kuyidagi odamlar ...oyoq ostiga boqmagan banda ko'kka ham ko'z tashlashga fursat topmaydi, vaholanki oyoq ostidagi xazon shitiriga bosh uzra yomg'ir shiviri qo'shilishidan xayol dunyoga keladi, qo'sh xayol qayig'i vazmin va osuda oqim uzra sokin

va adoqsiz anhor o'zani bo'ylab suza ketadi".

"Donishmand Sizif" romanidagi bu lavhada ham boqiylik va foniylilik hukmi tiniq ifodalangan: "Pag'a - pag'a bulutlar o'tib bormoqdalarmi demak, hamma narsa, hamma narsaga qo'shilib vaqt ham o'tmoqda, dengiz o'tmoqda, tog' o'tmoqda, ularga qo'shilib Sizif, uning izidan esa vaqt soati yetib manavi xarsangtosh ham o'tadi jonli jonsiz nimarsa borki, o'tish qismatidan bedaxl qolmadi, qololmaydi"

Ernest Xemingueyning ohorli fikri badiiy asar olamini tadqiq etishga to'g'ri yo'nalish beradi: "Haqiqiy asar aysbergga o'xshaydi. Aysbergning sakkizdan bir qismigina suv ustida ko'rinib turadi. Lekin dengizchilar uning tagida yana yetti qism borligini bilishadi". Ziyrak kitobxon asar tagma'nosini uqish, o'zlashtirish asnosida asl javharni kashf etadi.

Har yili O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi, O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi, Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti, O'zbekiston Milliy universitetlarida ijodkor, munaqqid tavalludi, yubileyi munosabati bilan o'tkaziladigan ilmiy amaliy anjuman, she'riyat, nasr, drama, tanqid kengashlarida mumtoz, zamonaviy yo'nalishdagi izlanishlar, tadqiqotlar samarasi yoritiladi. Adabiyotshunoslik, adabiy tanqid sohasidagi dolzarb muammolar yechimini hal etish maqsadida mutaxassislar birgalikda, hamkorlikda faoliyat olib boradilar.

Xurshid Do'stmuhammad, Nazar Eshonqul, Ulug'bek Hamdamov kabilar adabiy jarayonda an'anaviy va noan'anaviy usulda asarlar e'lon qilib, yozuvchi sifatida ko'plab yangi obraz, tasvirlarni yaratishga muvaffaq bo'lganlar. Ularning "Ijod falsafasi", "Mendan mengacha", "Ijod-ko'ngil munavvarligi", "Yangilanish ehtiyoji" asarlarida dunyo adabiy jarayonidagi yangilanishlar borasida mulohazalar bildiriladi. Sohani harakatga keltirayotgan nazariy qarash, inson mohiyatini anglashdagi tushunchalar milliy, hududiy to'siqni tan olmaydi. Adabiy jarayon va tanqid munosabati insonning mohiyati, qarashlari, ruhiyati qanday aks etayotganligini ijtimoiy muhitni hisobga olgan holda aks ettirmog'i kerak. Ular adabiy estetik tafakkurning jahon madaniyatida tutgan o'rni, ijtimoiy falsafiy qadriga oid mulohazalarini taqdim etib, adabiy aloqa hamda ta'sir masalalari ijodkorning tafakkuridagi evrilishga, badiiy asar poetikasiga bog'liqligini e'tirof aylaydilar.

Bu ijodkorlar millatning shakllanishi, milliy ongning uyg'onishi, murakkab ijtimoiy sharoitda ham o'zlikni e'zozlash, hozirgi globallashuv jarayonida e'tiqodi, xalqiga sadoqatni asrash masalasiga ham alohida ahamiyat qaratadilar. So'z san'atkorining

shaxsiyati, asarlarining yaratilish tarixi, badiiyati, badiiy ijod psixologiyasi yangi yo'nalish sifatida rivojlanib borayotgani borasida tizimli mulohazalar keltiriladi. Adiblarning adabiy, estetik, ma'rifiy, axloqiy qarashlari davr, jamiyat hamda ijtimoiy voqelik bilan yaxlit jarayon sifatida tahlil etilayotgani ham ko'rsatib boriladi.

Adabiyotshunosning ijod sirlari, so'z salmog'i, badiiy idrok va ifoda san'ati, tasvir usuli hamda imkoniyatiga doir tadqiqotlari adabiy jarayon hamda adabiy tanqid sohasini yuksaltirishda muhim o'rin tutadi. Ijodkor hayot hodisalarini teran kuzatib, falsafiy, estetik qarashlarini asari zamiriga singdirib boradi. Uslub so'z qo'llash mahorati, o'quvchi tafakkuriga ta'sir etib, ma'naviyatini yuksaltirishga hissa qo'shishdir. Har bir asarda muallif uslubi kuzatiladi. Matnni sinchiklab o'qish asnosida qalamkash badiiy niyati oydinlashadi.

Falsafiy teranlik, mantiqan asoslanganlik hayotiy tajriba hosilasidir. Uslub-yangi so'z, yangi matal qo'llash demak, ijodkor badiiy salohiyati ko'zgusi demak. Adiblar obraz yaratishda har bir detalga ahamiyat berib, obrazning to'laqonli va haqqoniy tasvirlanishiga erishadilar. Hayotiy kuzatish, tajriba, voqelikni tasavvurda puxta pishitib olish, unga estetik qarashlarini singdirish adibga obraz chizgilarini izchil yoritishda madad bo'ladi. Ayni shu his qilish, dardni tuyish, real hayotni badiiy talqin qilish imkonini beradi. Yozuvchi kishilarda tashqi ko'rinishni emas, balki tiyatrdagi poklikni, ma'naviy qiyofa go'zalligini ustun qo'yadi. Bu uning estetik qarashi, didi, yaratgan qahramonlarida ham ayni shu individual xususiyatlarga urg'u beriladi.

Tog'ay Murodning "Oydinda yurgan odamlar" qissasida Oymomoning alla aytishi ruhiyatdagi tebranishni ifodalaydi:

"Allada Sherobod dashtlariday anqillab yotmish ko'ngil nolasi bo'ldi.

Ko'ngil dardi bo'ldi, armoni bo'ldi.

Ko'ngil fojiasi bo'ldi" [Tog'ay Murod, 1994, 134].

Xoliyor Safarovning "Qo'g'irchoq" hikoyasida befarzand ayol suratiga bunday chizgi tortiladi:

"Ayol sel bo'lib alla aytganda uning ham qalbi qandaydir taskin topgandek, vujudini, yuragining chok-choklarini illatdek ezib yuborgan dardni bir zum bo'lsa da unutgandek bo'lardi".

Ikki adib ham bir holat, vaziyatni obrazli ifodalashga sazovor bo'lgan. Tog'ay Murod ko'ngilni tayanch markazga aylantirib, bu doirani nola, dard, armon so'zlari bilan quvvatlantiradi, fojea tasvirni avj pardaga ko'taradi. Xoliyor Safarov qalb mungini yurak, dard sasiga uyg'un ifodalaydi.

Dramatik asarlar kompozitsiyasida ham inson ruhiyati iqlimiga nigoh tashlanadi. Usmon Azimning "Adibning umri" dramasiidagi bu parcha kishi tuyg'ularini real aks ettiradi:

"O'sha sahna. Oybek hassaga suyanib, dunyoga boqib turibdi. U har bir bargga, daraxtlarga, maysalarga, gullarga ilk bor ko'rayotganday mo'ltillab qaraydi. So'ng sekin yurib novdalardan to'qilgan kresloga o'tiradi. Uning yuragi she'rga aylanyapti.

Oybekning ovozi:

Xastamen.. Fikrga, tuyg'uga to'lib

Oy menga hamqadam sokin yuramen

Sog'aysam bir kuni yozaman to'yib

Hislarga qalbimni qo'shib yozamen [Azim 2003, 160].

Qalb drammatizmini his ettirishda Oybek siyratidagi bezovtalik xasta so'zi orqali ayonlashadi. Bu so'z dard, alam, armon tuyg'ularini qamrab oladi.

Nurilla Chorining "Qizg'aldoq" hikoyasida jonlantirish san'ati kuzatiladi: "*Alamdan o'kirganini eshitgan keksa tog'larning oppoq sochlari to'kilib ketdi*". Inson qalbidagi iztirobning ko'lami tog'u toshni larzaga solishi yaxshi topilma sanaladi

Nurilla Chorining "Bo'ron tingan kecha" hikoyasida o'xshatish san'ati qo'llanadi:

"Etagini yig'magan kuzdan qahrlangan qish qilichini qibladan turib yalang'ochlagan". Nosir manzarani yorqin aks ettirishda iboradan ham foydalanadi.

Sanjar Tursunning "Tog'lar orasida" qissasida jonlantirish san'ati tabiat nafosatini nozik his ettiradi:

"Ahyon ahyon yog'ib qoladigan yomg'ir changib ketgan zaminni tozalab, sen xafa bo'lma, men qo'rqib ketgan yerning yuziga suv sepdim, endi bemalol baxtli bo'lsang bo'laveradi, degandek yog'averardi. Tabiatda kundan-kun yangi nigoh, toza tuyg'ular tug'ilardi" [Tursun 2018, 75].

Xulosa

Bugun iste'dodli yoshlar so'zning salmog'ini his etishi muhim hisoblanadi. Ular adabiyot, san'at olamida betakror, o'ziga xos dadil hamda teran fikrlash salohiyatiga ega shijoatli avlod shakllanayotganidan dalolat beradi. Yoshlarning she'riyat, nasr namunalari milliy mustaqilligimizning badiiy solnomasini boyitib boradi. Bu iste'dodlar ona yurt tuyg'usini, insonga mehru muhabbatini asarlari vositasida anglatishiga umidingiz ortadi. So'nggi yillarda inson shaxsiga bo'lgan e'tiborning kucha-

yishi qahramon ruhiy iqlimlarini, qalbining to'rt faslini tadqiq etish bevosita, uning sajiyasini ham keng qamrab olishni taqozo etdi. Keyingi paytda hayotimizdagi o'zgarishlar, mustaqillik sharofati bilan dunyoga chiqish, inson ma'naviy dunyosini ham ongini ham, fikrlashini ham, tubdan o'zgartirib yubordi, Bu mushohadakorlik teran fikrlash jarayoni faqat ayrim odamlar shaxsidagina ro'y berib qolmay, butun xalq uchun xarakterlidir.

Adabiyotlar

- Муҳаммад Юсуф. 2004. *Сайланма*. Тошкент, Шарқ.
Расулов, А. 2013. *Услуб – истеъдод портрети*. Тошкент, Янги аср авлоди.
Орипов, А. 2001. *Сайланма*. Тошкент, Шарқ.
Икром Отамурод. 2022. *Сукут садоси*. Тошкент, Шарқ.
Тоғай Мурод. 1994. *От кишнаган оқшом*. Қиссалар. Тошкент, Шарқ.
Усмон Азим. 2003. *Жоду*. Тошкент, Шарқ.
Турсун, С. 2018. *Оқ овулнинг Озодаси*. Асарлар. Тошкент, Ижод.

STYLE AND ARTISTIC SKILLS OF THE WRITER

Umida Rasulova¹

Abstract

The article offers observations on the world of artistic creativity, artistry, and style. The reader's opinion is solicited after the creation of the artistic work. The reader transforms into both a receiver and a master when reading the material. When reading a literary work, the reader must be prepared in order to perceive the wealth of meanings. With his intellect and emotional world, he learns the secrets of the literary world. The reader follows the unfolding of events, creates a portrait and image of a literary hero, and experiences the soul's environment.

The core of the art of words is examined as a human value in the literary process, together with the creator's personality and level of talent. There is a way to approach fiction from the perspective of aesthetic feeling and the personality of the author. It has become a natural requirement of the literary process to master issues of creative and aesthetic thinking in terms of values, unity of form and substance, diversity of literary genres

¹Rasulova, U. – Doctor of Philology, Alisher Navoi University of Uzbek Language and Literature.

E-mail: rasulovaumida12@gmail.com

ORCID ID: 0000-9762-4407

For citation: Rasulova U. 2023. "Style and artistic skills of the writer". *Uzbekistan: Language and Culture. Literature* 1 (2): 96-109.

and stylistic direction, artistic language, means of communication, and drawing conclusions.

Key words: *creativity, skill, artistry, poetics, poetry, and prose.*

References

- Muhammad Yusuf. 2004. *Saylanma*. Toshkent, Sharq.
Rasulov, A. 2013. *Uslub – iste’dod portreti*. Toshkent, Yangi asr avlodi.
Oripov, A. 2001. *Saylanma*. Toshkent, Sharq.
Ikrom Otamurod. 2022. *Sukut sadosi*. Toshkent, Sharq.
Tog’ay Murod. 1994. *Ot kishnagan oqshom*. Qissalar. Toshkent, Sharq.
Usmon Azim. 2003. *Jodu*. Toshkent, Sharq.
Tursun, S. 2018. *Oq ovulning Ozodasi*. Asarlar. Toshkent, Ijod.